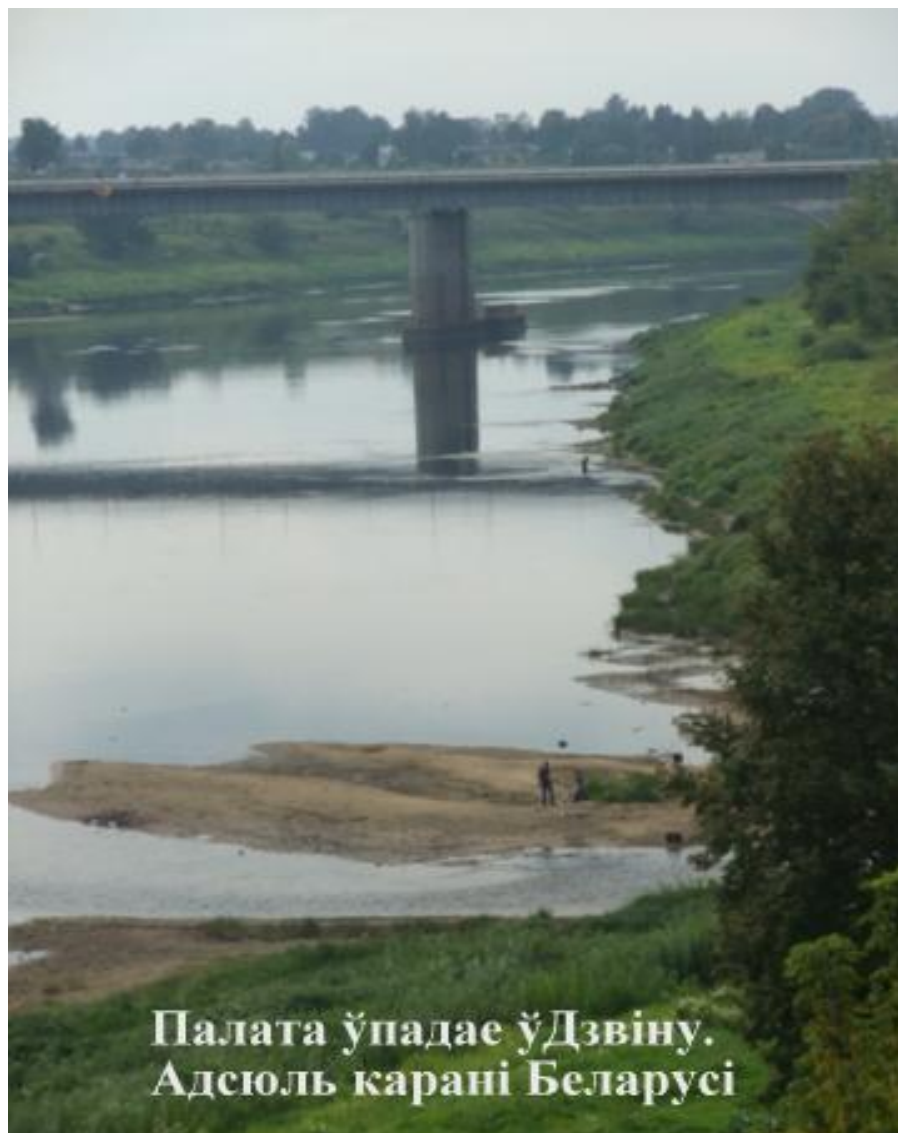

ПЁТРА МУРЗЁНАК: БЕЛАРУСЬ. 2013. СПАТКАНЬНЕ З РАДЗІМАЙ

Уступ

Гэтым летам, праз 15 гадоў жыцця ў Канадзе, першы раз наведаў Беларусь. Мая вандроўка доўжылася тры тыдні ў другой палове жніўня – пачатку верасня з наведваньнем гарадоў Мінска, Полацка, Наваполацка, Брэста, Паставаў, Пружанаў, Маларыты, Камянца. Вядома ж шмат пабачыў і падчас паездак на аўтамабілях і цягніках па тэрыторыі некалькіх раёнаў Мінскай, Віцебскай і Брэсцкай абласцей. Ніжэй зьмешчаны ўражаньні ад спатканьня з Радзімай пасля доўгага растаньня і аналіз сітуацыі і тых зьмен, што адбыліся ў Беларусі за гэты час.

Эмоцыі

Напачатку коратка пра найбольш яркія моманты знаходжання ў Беларусі. Ужо ў першую раніцу, калі мяне прабудзілі сваімі «размовамі» мае любімыя птушкі, сарокі (якіх на жаль няма ў ваколіцах Аттавы), я зразумеў, што мае падарожжа пройдзе пад дэвізам «Адпачываю Радзімай». Ранішняе «сутыкненне» з сарокамі, як і іншыя шчаслівыя моманты сустрэчы са знаёмым і родным у далейшым, было вельмі кранальным і прыемным. Гэта былі і ластаўкі пад страхой хаты нашых суседзяў, дзе я спыніўся на адну толькі ноч у роднай вёсцы; яны чамусьці па чарзе заляталі і выляталі з гнязда, што знаходзілася найвышэй пад страхой, гуляючы і носячыся ў паветры і як бы развітваючыся з родным куточкам. Была і вясковая лазня і размовы пасяля яе за позняй вячэрай. І сустрэчы з вяскоўцамі, сябрамі і раднёй. Чаго толькі вартая нечаканая сустрэча з цёткай ля хаты майго прадзеда Ігната Мурзёнка - прама над хатай, менавіта ў гэты час, сімвалічна кружылася з паўсотні буслоў, якія звычайна ў гэты час збіраюцца ў вырай.

І квітнеючы прыгажун Мінск. А якія жанчыны! Незьлічоная колькасць «мадэлек», якія на каблучках несці сваю прыгажосць па брукаваных ходніках горада.

І яшчэ шмат прыемных дэталей, што прыносілі сустрэчы з Радзімай. Кожны момант і кожны дзень!

Сямёнавічы. Шаркаўшчына.
2013. Тут мае карані.

Вёска

Ступіў з асфальта ў мяккую траву,

Адчуў бы ў вёсцы цвёрдую зямлю;

З дзяцінства вёску родную люблю -

Трымае сьвет мой, у якім жыву.

Свае развагі пра зьмены ў краіне за 15 год пачынаю з вёскі, дзе нарадзіўся і дзе прайшлі лепшыя ў жыцці дзіцячыя і юнацкія гады. Не сакрэт, што шмат вёсак знікла з картаў, асабліва ў Віцебскай вобласці, дзе вёскі ў сваёй большасці невялікія, да 40 двароў. Так знікла вёска майго дзеда, Чарэмушнікі Падзісеня ў Пастаўскім раёне. Такі ж лёс чакае і вёску майго прадзеда, вёску Сямёнавічы, што ў Шаркаўшчынскім раёне: там пражываюць цяпер толькі людзі старэйшага ўзросту – летам 4 мужчыны і 3 жанчыны, а на зіму застаюцца толькі двое мужчын. Астатнія з'яжджаюць да дзяцей бо не маюць сіл трымаць цяпло ў хаце ў зімовую сыцюжу. Пры мне ў вёску прыехала аўталаўка і нешматлікія жыхары вёскі куплялі тавары першай неабходнасці.

Дабрацца да «паміраючых» вёсак, дарэчы як і да іншых, вельмі складана. Рэгулярныя аўтобусныя рэйсы ў вёскі Пастаўскага раёна вельмі нечастыя, 1-2 разы на тыдзень. Калісьці праз маю вёску, Дварчаны, кожны дзень было з дзесятак рэйсаў з Пастаў на Лынтупы, Гадуцішкі, Нарач, Вярэнькі. Відаць няма каму ездзіць, а другой прычынай можа быць занадта дарагое паліва (8-9 тыс. за літр). У той жа час, кошт праезду мясцовым транспартам недарэгі і магчыма з цяжкасцю пакрывае выдаткі. Так, напрыклад, праезд цягніком ад Варапаева да Полацка (140 км) каштаваў толькі 10 тысяч рублёў, гзн. крыху больш аднаго долара (1 долар быў каля 9000 рублёў). Відавочна, што такія нізкія кошты абумоўлены сацыяльнай палітыкай улады, скіраванай на падтрымку неабходнага ўзроўню мясцовых паездак, тады як кошты праезду на міжнародных маршрутах на парадак вышэйшыя. Трэба заўважыць, што ў калгасных гаспадарках маюцца аўтобусы для падвоза сялян на працу, на палі, на фермы. Гэтыя ж аўтобусы выкарыстоўваюцца для дастаўкі ў школы дзяцей з вёсак, дзе школ няма ці яны зачыненыя з-за малой колькасці дзяцей. Напярэдадні новага навучальнага года на Беларускім тэлебачанні паказалі першыя аўтобусы, выпушчаныя МАЗам і прызначаныя спецыяльна для перавозкі дзяцей. 60 такіх аўтобусаў было дастаўлена ў беларускую глыбінку; відавочна, што гэта не так і многа (10 аўтобусаў на вобласць), але ж першыя клапатлівыя крокі зроблены. Балюча было бачыць школу, дзе я вучыўся, бо яе вокны і дзверы былі замураванымі для таго каб папярэдзіць яе фізічнае знішчэнне (знайшліся аматары якія пачалі расцягваць падлогу, сталяванне і ўсё што дрэнна ляжала). У лепшыя гады ў гэтай школе, пабудаванай напачатку 70-х гадоў мінулага стагоддзя, навучалася да 120 дзяцей. На жаль, працэс вымірання вёсак і,

адпаведна, закрыццё школ непазбежны падчас сучаснай глабальнай урбанізацыі.

Уклад жыцця тутэйшых, караных сялян змяніўся мала. Тыя з іх, якія маюць сілы, здароўе і ня п'юць, живуць надрэнна. Але такіх гаспадароў засталася нямнога. Да прыкладу, калі пры савецкай уладзе ў вёсцы Дварчаны ў прыватным статку налічвалася да 60 кароў, то на сёння ў вёсцы толькі 9 кароў. Статка цяпер няма, пастухі непатрэбны, бо кароў наважваюць на лузе хто дзе можа. Маючы двух кароў, свіней, сады і агароды добрыя гаспадары маюць капейку і магчымасць вывучыць сваіх дзяцей, бо будучыні для іх у вёсцы бачаць не ўсе. Вядома, што працы са сваёй гаспадаркай вельмі многа. Назіраючы з самага ранку за хатнімі клопатамі пары спрытных гаспадароў бачыў, як зладжана яны працуюць; кожны з іх мае свае функцыі, рухі іх дакладныя, але не павольныя, бо трэба пасьпець зрабіць вельмі многа перад тым як яшчэ пайсці і на працу ў калгас. Але ж і аддачу маюць – кожны дзень здаючы ў дзяржаву да 40 літраў малака (па 3000 рублёў за літр) толькі ад каровак можна за месяц атрымаць прыбытак ад 350 да 400 долараў (3-3.5 млн рублёў). Але ж калі такой гаспадаркі няма ці яна невялікая, то пры заробку ў 1.5 млн ў зімні час пражыць у калгасе шмат цяжэй. На жаль у гэтым годзе на вёску звалілася бяда ў выглядзе афрыканскай чумы свіней. Як будучы жыць беларусы без «кумпяка, каўбас, сала» – уявіць вельмі цяжка. Аднак яшчэ больш цяжка і прыкра было чуць, што гэтая “свіная праблема” больш важная ў вёсцы, чым праблема беларускай мовы?!

Сярод істотных зменаў, якія адбыліся на вёсцы трэба адзначыць будаўніцтва аграгарадкоў. Толькі ў 2006-2008 гадах у Беларусі было пабудавана 666 аграгарадкоў. Новыя, «прэзідэнцкія» дамы заўважны ў многіх існуючых вёсках, якія утвараюць своеасаблівыя мікрараёны. Я бачыў іх ва ўсіх раёнах дзе толькі праязджаў – яны бачны здаля, абкладзеныя белай цэглай, з рознакаляровымі дахамі, з тыповымі прыбудовамі. Такі мікрараён ёсць і ў Дварчанах, які збудаваны на заходнім краю вёскі. У гэтых аграгарадках побач з выхадцамі з тутэйшых месц жыве многа прышлых людзей. Некаторых з іх можна аднесці да людзей неўладкаваных, непаспяховых, са складаным лёсам. Магчымай прычынай іх «непаспяховасці» з'яўляецца п'янства. Частка з гэтай катэгорыі людзей, па прычыне парушэнняў дысцыпліны або з-за нізкіх заробкаў, часта мігрыруюць з аднаго калгаса ў другі, дзе назіраецца недахоп працоўнай сілы. Да прыкладу, розніца ў заробках даярак паміж калгасамі ў летні сезон можа быць вельмі істотнай (ад 2 да 5 млн рублёў). Як правіла заробкі даярак у зімні перыяд у два разы меншыя. Праца даярак, якія маюць каля 60 кароў у групе, цяжкая – улетку кожная дойка раніцай і вечарам займае каля 3 гадзін. Пры недахопе механізатараў падчас сяўбы і ўборкі ўраджаю з гарадскіх арганізацый у адміністрацыйным парадку мабілізуюцца спецыялісты, хто мае досвед у гэтых сезонных работах. Падчас уборкі камбайнер можа зарабіць за 2-3 тыдні ад 10 да 20 млн рублёў. Большасць сельскагаспадарчай тэхнікі, якая працуе на палетках, айчынай вытворчасці (Мінскага трактарнага завода, Лідсельмаша, Гомсельмаша). У канцы жніўня палі былі ўжо ўпарадкаваныя і вёска рыхтавалася да новага сезону – заорваліся палі, засяваліся азімыя.

Многія з людзей у аграгарадках жывуць толькі за кошт калгасных заробкаў і не вядуць уласную гаспадарку. Тым не менш асноўная маса дамоў у аграгарадках у належным стане, у парадку. Быў здзіўленым сьведкам наяўнасці газона ў адным з такіх дамоў, гаспадары якога нават маюць газонакасілку. Такім чынам, паступова ў вёсцы становіцца ўсё менш караных гаспадароў-сялян і расьце доля “наёмных сялян”. Можна казаць, што апошнія утвараюць новую катэгорыю працаўнікоў вёскі. У нейкім сэнсе гэта катэгорыя нагадвае працаўнікоў саўгасаў, што былі ў мінулыя савецкія часы. Фермерскія гаспадаркі пакуль што не гуляюць вялікай ролі і вырабляюць нязначную долю прадукцыі ў краіне (толькі 6,1 % гародніны, 4,3 % воўны, 2 % бульбы, 1,4 % збожжа і цукровых буракоў, 0,5 % мяса) (Сельское хозяйство Республики Беларусь. Статистический сборник. Мн., 2011. 283 с.).

Тыя высілки, якія зрабіла дзяржава для вёскі дае свой плён. Па-першае, людзі атрымалі нейкія гарантыі ў вырашэнні жыллёвай праблемы – з цягам часу яны маюць права нават выкупіць жыллё ва ўласнасць. Па другое, значна павысілася вытворчасць сельскагаспадарчай прадукцыі: ураджайнасць зерневых за апошнія тры пяцігодкі (1996-2000, 2001-2005, 2006-2010) вырасла з 20 цэнтнераў на гектар да 25.3 і 30 цэнтнераў, адпаведна. Валавая вытворчасць зерневых і зернебабовых, мяса і малака павялічылася на пару дзесяткаў працэнтаў падчас апошняй пяцігодкі (2006-2010) у параўнанні з папярэдняй (2001-2005), калі пачынала дзейнічаць дзяржаўная падтрымка вёскі. Пару апошніх год (2010, 2012) былі атрыманы рэкордныя ўраджаі зярна, па 9 млн тон (Сельское

хозяйство Республики Беларусь. Статистический сборник. Мн., 2011. 283 с.). Колькі можа працягвацца такая сітуацыя на вёсцы прагназаваць цяжка. Але відавочна, што такая мадэль пакуль што паспяхова працуе.

Горад

Калі вы зойдзеце на сайты пасольстваў за мяжой, то знойдзеце, што галоўнае на што напіраюць расказваючы пра Беларусь – гэта «чысьціня і парадак». Сапраўды, усе хто вяртаецца з гасьцей адзначаюць чысьціню нашага Мінска. Магу пацьвердзіць, што гэта тычыцца не толькі Мінска. Тое ж можна сказаць і пра Брэст, Полацк і раёныя цэнтры, якія я наведваў таксама. Да прыкладу, быў прыемна здзіўлены, калі на другаснай вуліцы ў Паставах чалавек ва ўніформе прыбіраў з ходнікаў яблыкi, якія наваліліся з прыватнага сада. Справа не толькі ў чысьціні вуліц, якая падтрымліваецца камунальнымі службаў (вы можаце пабачыць на вуліцах шмат людзей у аранжавай вопратцы-уніформе). Адчуваньне чысьціні ўзмацняецца новымі прыгожымі будынкамі, новай архітэктурай. Да таго ж на панэлях дамоў у цэнтры Мінска, Брэста, намалюваны сюжэты на тэмы беларускай гісторыі. Вечарам дамы ў цэнтры Мінска выглядаюць нават казачна, бо падсвечаны рознакаляровай гамай. Цудоўна выглядаюць у дзённы час дамы ў Брэсьце, панэлі якіх размаляваны ў колеры, што радуюць пагляд. Безумоўна, нельга выключыць і культуру саміх беларусаў, бо ад іх паводзін і выгляду таксама складаецца вобраз чыстых і прыгожых беларускіх гарадоў, якія абсалютна па праву можна называць еўрапейскімі.

У які б раён Мінска не паехаў – паўсюль ідзе будаўніцтва. Нават у нядзелю вечарам у Верхнім горадзе працавалі людзі, машыны, краны. Відавочна, што такое шырокае будаўніцтва патрабуе інвестыцый. У размовах з людзьмі часта чуў пра пакупкі ўласнасьці ў розных рэгіёнах рэспублікі расійскімі людзьмі. У сваім інтэрв'ю ад 13 верасьня 2013 г. («Інтэрфакс») старшыня праўленьня Ашчаднага банка Расіі Г. Грэф адзначыў, што за апошнія тры гады гэты банк інвеставаў у эканоміку Беларусі 14 млрд долараў (3 млрд ў 2013 годзе). Відавочна, што шматлікія казіно ў Мінску існуюць на расійскія грошы. Можна думаць, што ігорны бізнэс дае ядрэнны прыбытак у дзяржаўную казну. Відавочна, што існуюць і іншыя расійскія крыніцы фінансаваньня беларускіх праектаў. Аднак, калі доля ўсяго расійскага капітала ўкладзенага ў эканоміку краіны будзе за межамі дапушчальнага, то можа стварыцца пагроза эканамічнай незалежнасьці Беларусі (адказ на пытаньне пра долю расійскіх грошай у агульным аб'ёме інвестыцый могуць даць эксперты). Для падтрымкі стабільнага і збалансаванага развіцьця эканомікі Беларусі патрэбны альтэрнатыўныя інвестыцыі. Урад праводзіць палітыку заахвочваньня грашовых рэсурсаў з іншых краін. Толькі за апошняю дэкаду жніўня ў Мінск прыежджалі на перамовы Прэзідэнты Балівіі і Шры-Ланкі, высокія дэлегацыі з Паўднёва-Афрыканскай Рэспублікі і Кітая, прэм'ер-міністр Мясніковіч знаходзіўся з візітам у Манголіі.

Дзяржава спрабуе выціснуць максімум з існаваўшай сацыялістычнай мадэлі вядзення гаспадаркі. У той жа час яна шукае шляхі для развіцця беларускага бізнэса. На чарговым паседжанні Савета па развіцці прадрымальніцтва ў Беларусі, старшыня савета дырэктароў ААТ “Амкадор” А. Шакуцін адзначаў наступнае: “... Нельга будаваць заводы па савецкіх прынцыпах”, “Поўная адсутнасць кваліфікаваных кадраў. А значыць, мы сёння павінны адбіраць найбольш “галавастых”, адпраўляць на Захад вучыцца. Пасля яны будуць прыязджаць і вучыць іншых”, “...беларуская вытворчасць утрымлівае да 40% лішніх людзей” (Звязда, 27 жніўня 2013). Віцэ-прэм’ер Беларусі П. Пракаповіч пацвердзіў, што “колькасць людзей насамрэч большая, чым патрэбна”. Толькі за першае паўгоддзе ў Міністэрстве прамысловасці вызвалілася больш за 10 тысяч чалавек. Ён таксама заявіў, што ўжо сёлета чвэрць валавага ўнутранага прадукта (ВУП) павінна быць атрымана ад прадпрыемстваў малога і сярэдняга бізнэсу. Плануецца, што гэта лічба будзе павялічвацца (у 2015 годзе – не меней за 30%, а ў наступнай пяцігодцы “прыватны бізнес павінен ствараць 50% ВУП”).

На здзіўленне ў Мінску набудавана і будзецца шмат супермаркетаў. Цэны ў іх даволі «кусячыя» і здавалася б, што пры сярэднім заробку ў 500 даляраў там не ўбачыш шмат наведвальнікаў (у адным з нумароў «КП ў Беларусі» за жнівень месяц падавалася інфармацыя па сярэдніх заробках, якая ў Мінску была каля 700 долараў, і каля 500 долараў па абласцях). Аднак жа вечарам ў адным з такіх супермаркетаў Мінска было людна і касы працавалі. Многія з тых людзей, з якімі я сустракаўся маюць магчымасць паехаць на адпачынак на Азоўскае ці на Чорнае мора, або адправіцца ў турнэ ў якую-небудзь еўрапейскую краіну. Выглядае, што большасць насельніцтва, за выключэннем моладзі, задавальняе цяперашні стан жыцця: сюды можна аднесці непрацуючых пажылых пенсіянераў, пенсіянераў, якія яшчэ вымушаны працаваць (бо на адну пенсію пражыць складана), і працоўныя людзі з больш высокімі пазіцыямі, якія яны атрымалі па жыцці. Значная колькасць моладзі марыць з’ехаць ці знаходзіць магчымасць працаваць у сумесных кампаніях не выезджаючы за межы краіны. Камунальныя паслугі ў Беларусі да гэтага часу даволі танныя: калі ўмоўна ўзяць пенсію ў 2.5 млн рублёў, то камунальныя паслугі будуць забіраць ад яе 5-15% (для 2-3 пакаёвай звычайнай кватэры нават у зімні сезон гэта складзе 125-375 тыс. рублёў, або прыблізна 15-35 долараў). Беларускі народ працавіты, цярплівы і відаць мае вялікія рэсурсы для выжывання. Перажыўшы ў пачатку 2011 года дэвальвацыю амаль у 300%, ён чакае яшчэ адну, якая прагназуецца цяпер ў 20-30%. Ня дай Бог канешне, калі такое станеца, але зноў відаць сцерпяць, бо дэвальвацыя будзе ў дзесяць разоў меншая, чым папярэдняя.

Культура

За год да майго ад'езду ў Канаду мне пашанцавала праехаць па некалькіх заходніх раёнах Беларусі. Наведваючы Ружаны, Косава безнадзейна думалася, што няўжо палацы канцлера ВКЛ Льва Сапегі (заснаваны ў 1598 г.) і графа Вандаліна Пуслоўскага (1838), якія яшчэ на той час не рассыпаліся зусім, дачакаюцца лепшых часоў. Якое ж было маё прыемнае здзіўленьне, калі прыехаўшы ў гэтыя месцы праз 16 год пабачыў рэканструяваны фасадны будынак палацавага комплексу ў Ружанах, дзе працягваюцца далейшыя работы па рэканструкцыі другой забудовы з правага крыла комплексу (рэканструкцыя пачата ў 2008 г.). Такую ж прыемнасьць паспытаў у Косаве, як тым, што ўжо многа зроблена, так і маштабам рэканструкцыі.

Гербы Сапегаў. Ружаны. 2013

Галоўны будынак палаца Сапегаў у Ружанах. 2013

Косаўскі палац. 2013

Побач з Косаўскім палацам адноўлена сяліба, дзе нарадзіўся і жыў Тадэвуш Касцюшка.

Тады, 16 гадоў таму назад, на гэтым месцы быў невялічкі манумент, на якім было напісана: «В доме, стоявшем на этом месте, в 1746 году родился Т. Костюшко – видный политический деятель Польши» (падкрэслена мной). Зараз на гэтым месцы збудаваны дом-музей Т. Касцюшкі з гаспадарчым будынкам і студняй і пастаўлены вялікі валун з наступным надпісам:

«1746.04.02-1817.15.10

Тут, ва ўрочышчы Марачоўшчына,

нарадзіўся

Андрэй Тадэвуш Банавентура

Касцюшка,

вялікі сын беларускай зямлі,

які ў далейшым стаў нацыянальным героем

Польшчы, ЗША, ганаровым грамадзянінам

Францыі

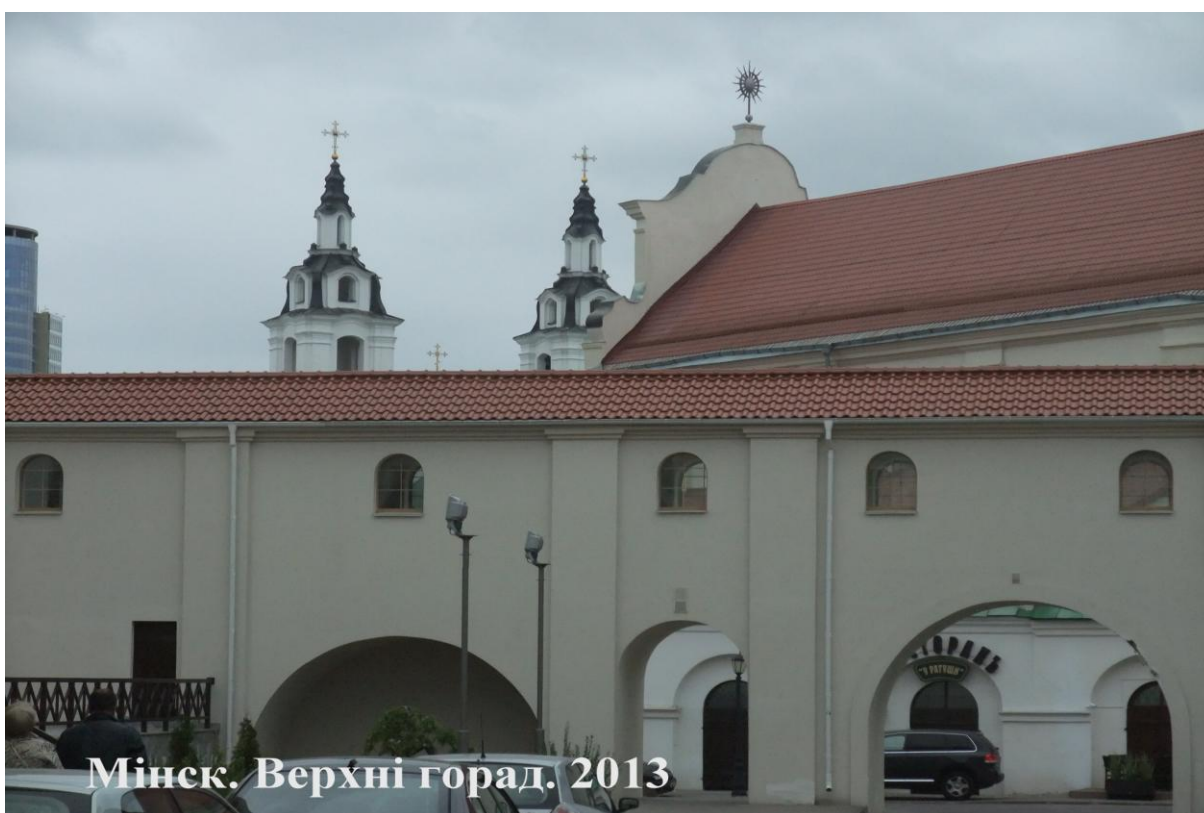
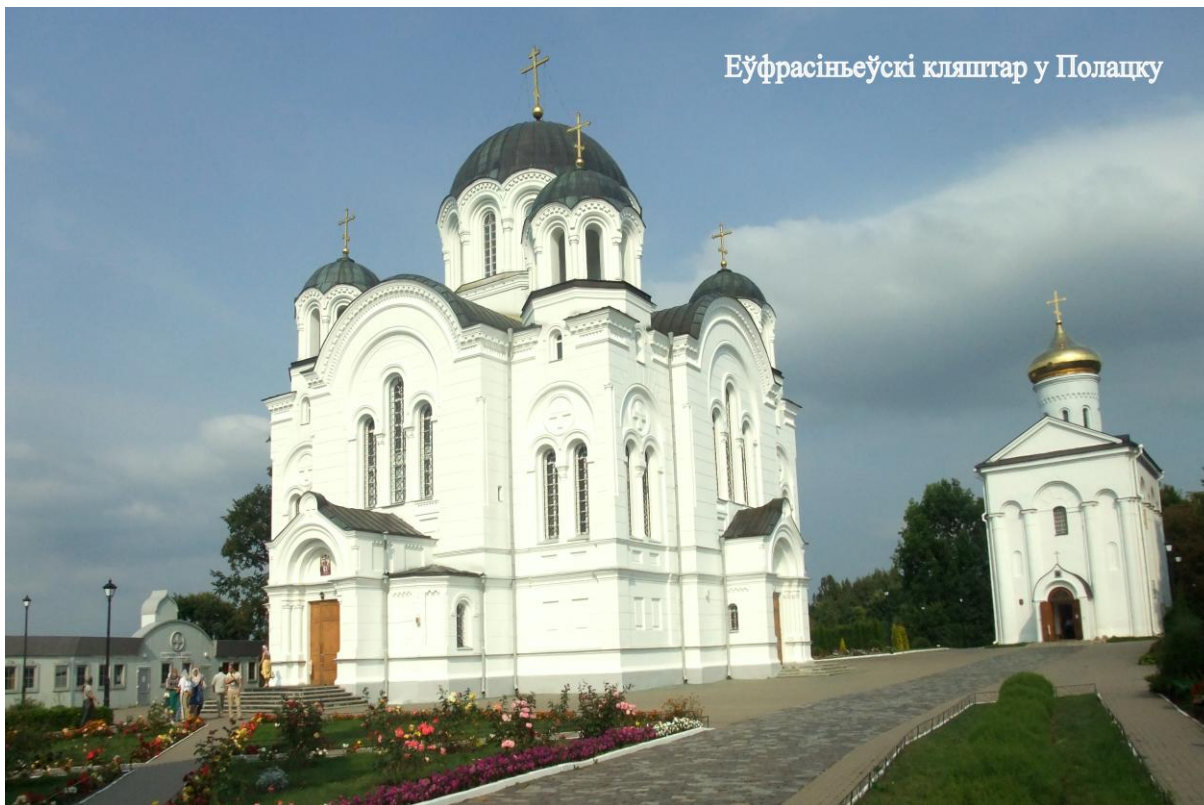
Удзячныя нашчадкі»

Уражвае сваёй веліччу і значнасьцю манумент у гонар 1000-годдзя Брэста пастаўлены ў 2009 годзе ў абласным цэнтры на вуліцы Савецкай; па перыметру асновы манумента на 12 бронзавых дошках прыведзены асноўныя звесткі аб гісторыі горада, пачынаючы з часоў калі ён знаходзіўся ў складзе Уладзіміра-Валынскага і Тураўскага княстваў, Вялікага Княства Літоўскага, і да нашых часоў.

Вельмі прыемнай была і вандроўка па Полацаку: у цудоўным стане Сафійскі сабор і Еўфрасіньеўскі кляштар, Езуіцкі калегіум, адданы зараз Полацкаму ўніверсітэту, велічна стаяць у горадзе новыя манументы Францыску Скарыне, Еўфрасіні Полацкай, князю Ёсяславу. У храме Святога Спаса, што ў Еўфрасіньеўскім манастыры, інтэнсіўна вядуцца рэстаўрацыйныя работы (удалосся заглянуць у сярэдзіну і пабачыць 5-6 рэстаўратараў, што працавалі на розных узроўнях храма на падмосьцях).

Відавочна, што нават ва умовах крызісу ў дзяржаве знаходзяцца сродкі каб аднаўляць і будаваць помнікі і музеі. У Мінску прыемна было адкрыць для сябе, што экспанаты Нацыянальнага мастацкага музея зараз размяшчаны не толькі ў асноўных памяшканнях, але і ў нядаўна дабудаваным будынку; цікава было паглядзець як на архітэктурную дабудову, так і на выставы, якія дзейнічалі на той дзень у музеі: «Партрэты ўладароў і магнатаў Вялікага Княства Літоўскага», «Слуцкія паясы», «Выстава трох абразоў са збораў найбуйнейшых музеяў Беларусі», персанальную выставу У. Пракапцова «Струны прасторы і часу». Два гады таму назад была адчынена новая мастацкая галерэя Міхаіла Савіцкага, у якой падчас майго візіту праходзіла выстава А. Кузьміча «Светаносны лік мадонн». У Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва (адкрыты ў маі 1998 года) наведаў выставу Вольгі Бабурынай «Правы выцінанкі».

Шкада, што час вандроўкі ў Беларусь быў даволі кароткім. Калі б яе можна было б падоўжыць, то наперадзе былі б наведваньні тэатраў Мінска, дзе сьпектаклі ідуць па некалькі разоў на тыдзень. Тым не менш, яшчэ да прыезду ў Беларусь было запланавана схадзіць на адкрыцьцё сезона ў Нацыянальным тэатры оперы і балета, і менавіта на прэм'еру новага балета «Вітаўт» (музыка В. Кузняцова, лібрэта А. Дударова). Быў аншлаг, але сябры набылі білеты загадзя. Цікавы факт: напярэдадні спектакля літоўцы, праз газету Lietuvos rytas, выказалі сваё незадавальненьне тым, што беларусы лічуць князя Вітаўта «беларускім героем». Тэматыка і сюжэт, музыка, дэкарацыі, масавыя сцэны ў спектаклі прынеслі вялікую асалоду. Паводле інфармацыі гэты спектакль хутка будзе пастаўлены ў Тракайскім замку, так бы мовіць «у натуральных умовах».

Мова

Хоць пра стан беларускай мовы напісана шмат, але ў яе абарону трэба ўсё ж пісаць і пісаць. Свае думкі адносна моўнай праблемы часткова былі выказаны нядаўна ў першым нумары часопіса “Сакавік” (www.sakavik.net) таму тут падаюцца толькі кароткія нататкі, зробленыя падчас вандроўкі па Беларусі.

Што было прыемна:

- Чуць аб’явы на беларускай мове, якія рабіліся сцэнардэсамі ў самалётах “БелАвіа” (двойчы, калі ляцеў з Рыма ў Мінск і з Мінска ў Рыгу);
- Чуць аб’явы прыпынкаў на беларускай мове ў метро і ў грамадскім транспарце ў Мінску;
- Бачыць назвы населеных пунктаў і назвы вуліц у Мінску па-беларуску;
- Адноўчы ў аўтобусе, чалавек, які запытаўся “на какой остановке ему лучше выйти, чтобы попасть к Академии наук”, на мой адказ па-беларуску, раптам з

задавальненьнем пачаў размаўляць са мной і прачытаў нават верш па-беларуску, праехаўшы яшчэ некалькі лішніх прыпынкаў;

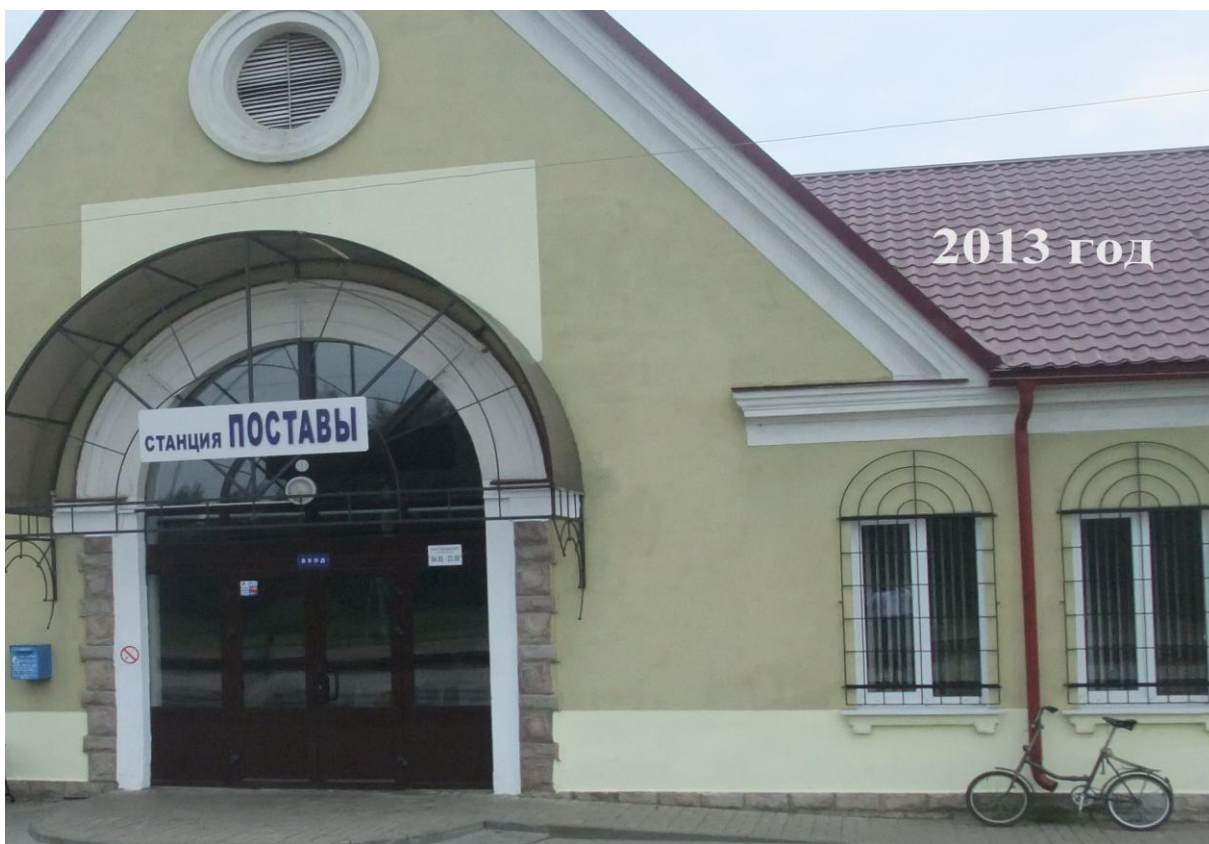
- Чуць перадачы правадной сеткі Беларускага радыё - такія знаёмыя з дзяцінства;
- Чуць, як сьвятары і амаль дзьве тысячы вернікаў маліліся па беларуску ў Пастаўскім касьцёле падчас цырымоніі ўшанаваньня мошчаў Св. Тэрэзы;
- Слухаць беларускія мелодыі ў падземным пераходзе ў выкананьні дзьвюх дзяўчынак, якія адмовіліся ад узнагароды за музыку бо як аказалася іграюць бясплатна (сапраўды каля дзяўчатак не было “шапкі”);
- Як некаторыя сябры спрабавалі размаўляць са мной па беларуску (амаль добра атрымоўвалася).

Вось здаецца і ўсё.

Што не падабалася:

- Я нідзе ня чуў Мову ў Мінску (на вуліцах, у транспарце);
- Па-ранейшаму кіраўніцтва дзяржавы амаль не ўжывае Мову;
- Амаль усе вывескі на магазінах і рэклама падаецца на рускай мове;
- Дзеці ў вёсцы па-беларуску не размаўляюць, гэта з большага нейкая помесь рускай мовы, засмечанай беларускімі словамі, гэтакая “руская трасянка”;
- На чыгунцы, якая з’яўляецца стратэгічным аб’ектам, зараз усе аб’явы і назвы станцый на рускай мове;
- Ужо трэці год запар дзяўчынка Каця вучыцца адна ў адзіным беларускім класе Магілёва, у горадзе, які налічвае каля 370.000 жыхароў.

Ў дадатак прыпамінаецца нядаўня прэс-канфэрэнцыя, на якой кіраўніку дзяржавы было зададзена пытаньне пра стан Мовы ў краіне, на што быў раздражнёны адказ, што «у нас нет никаких проблем з беларускай мовай». Сапраўды атрымліваецца, што няма мовы - няма і праблемы. За мінулыя 15 год стала значна меншай надзея на аднаўленьне і ўжываньне Мовы ў грамадстве.

Мараль

Нягледзячы на шмат якія пазітыўныя зьмены, што адбыліся за апошнія 15 гадоў, у Беларусі яўна чагосьці бракуе. Нават калі пакінуць па-за развагамі катастрофічна кепскія адносіны грамадства да Мовы, яго маральны стан павінен быў бы быць, у адпаведнасьці з законамі эвалюцыі, значна лепшым, маючы на ўвазе адносіны людзей адзін да аднаго, адносіны да падзей, што адбываюцца ў суседніх краінах і ў цэлым сьвеце, пачуцьцё справядлівасьці, рэлігійную талерантнасьць, і г.д.

Як і раней на экранах тэлевізараў падчас чарговых “разганяў” можна ўбачыць нізка апушчаныя галовы міністраў ці іншых асоб вышэйшага рангу, уключна з афіцэрамі – кіраўнікамі сілавых структур. Відавочна, што дэпрэсіўны настрой падчас “разганяў” магчыма часткова ці поўнасьцю перадаецца “вертыкальна” на галовы грамадзян, паступова губляючы негатыўны запал спускаючыся аж да ніжэйшага ўзроўню, да народных мас, якія там, унізе, не адчуваюць ці не хочуць успрымаць, што там калышацца ў вярхах. Тыя хто мае заробкі, блізкія да сярэдніх па краіне, не дбаюць ні пра мову, ні пра незалежнасьць, ні пра беларускую ідэнтчнасьць. Усё вырашыць бацька. Хіба толькі, што

на кухні традыцыйна крытыкуюць урад, і толькі самыя бяднейшыя, з заробкам менш за 1.5 млн рублёў, выказваюць элементы пратэста.

У нядаўнім апытанні, якое праводзіў Незалежны інстытут сацыяльна-эканамічных і палітычных даследаванняў адказы беларусаў пра іх стаўленне да палітыкі размеркаваліся наступным чынам: маё жыццё залежыць ад палітыкі, але я ў ёй ня ўдзельнічаю, таму што гэта бескарысна (23.7%) ці небяспечна (11.1%); маё жыццё слаба залежыць ад палітыкі (22.5%); я не цікаўлюся палітыкай (34.2%). Такім чынам, 91.5% апытаных да палітыкі абыхавыя. Каментуючы гэтыя вынікі эксперты інстытута нагадалі, што “старажытныя грэкі называлі сваіх суайчыннікаў, якія не цікавяцца грамадскімі справамі і не ўдзельнічаюць у сходах грамадзян, “ідэётамі” (“Народная Воля”, 3 верасня 2013). Відавочна, што асноўная частка беларускага насельніцтва жыццём задаволена і не дбае і не цікавіцца як унутранай, так і зьнешняй палітыкай краіны. Людзі, з якімі даводзілася размаўляць, у большасці пазбягаюць ці баяцца размоваў на гэтыя тэмы бо на самай справе не хочуць ніякіх зьмен у сваім сённяшнім жыцці. Разам з тым, большасць насельніцтва залічае сябе да хоць і рускамоўных, але беларусаў (па тэрытарыяльнай ці этнічнай прыналежнасці). Гэтакая “сарамлівая беларускасць”.

Чорнымі плямамі ляжаць на Беларусі нераскрытыя зьнікненні дзеячаў апазіцыі В. Ганчара, А. Красоўскага, Ю. Захаранкі, знаходжаньне ў турме кандыдата ў прэзідэнты М. Статкевіча, марны стан паміраючай беларускай мовы. З чыёй-то маўклівай згоды вясной і восеньню 1999 года зьніклі фізічна вядомыя ў краіне людзі, Ганчар, Захаранка, Красоўскі. Як нядаўна заявіў юрыст Г. Паганяйла (“Хартыя 97”, 13.02.2013) «Мы зыходзім з таго, што ўсе агульнакрымінальныя версіі расследаваны і не знайшлі пацверджання. Засталася нераследаванай адна працоўная версія - палітычна матываваная. Яна заключаецца ў датычнасці вышэйшых службовых асобаў дзяржавы да выкраданняў людзей”. У наступным 2014 годзе мінае тэрмін даўніны па расследаванні крымінальных спраў зьніклых беларускіх апазіцыянераў, але адказу на пытаньне хто гэта зрабіў, і дзе падзеліся целы зьніклых – няма. Вось так – целаў няма і праблемы няма. Выходзіць, што хутка і юрыдычна праблема будзе закрыта? Усё ж цяжка ўявіць, што гісторыя з цягам часу можа спісаць адказнасьць за адсутнасьць “праблемы мовы і праблемы целаў” у беларускай дзяржаве. Брат майго дзеда, Мурзёнак Сяргей Ігнатавіч, маладым дзяцюком пайшоў з Заходняй Беларусі ў Саветы за лепшай доляй, вывучыўся настаўнікам, працаваў народным суддзём 54-га участка Мінска. Зьнік у жніўні 1937 года. Тое, што ён быў асуджаны 17 лістапада 1937 года да вышэйшай меры як польскі шпіён, а яшчэ праз 5 дзён растрэляны ў Мінску хоць і праз некалькі дзесяткаў гадоў, але стала вядома (www.marakou.by). На жаль, родныя ніколі не дазналіся дзе яго магіла, але найбольш верагодна ён пахаваны ў Курапатах.

Трэцяга ліпеня насельніцтва Беларусі сьвяткуе Дзень незалежнасьці, якое яно бяздумна ўсталявала на гэты дзень падчас справакаванага рэферэндуму. Незалежнасьці ад каго – ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў? Так, вызваленьне Мінска ад заваёўнікаў трэба сьвяткаваць. Але ж у гісторыі Беларусі ёсьць шмат іншых слаўных дат, якія маюць прамое дачыненне для самага важнага Дзяржаўнага сьвята (25 сакавіка, 25 жніўня). Магчыма беларускія людзі прынялі б другое рашэньне з гэтай нагоды калі б былі належным чынам праінфармаваны і адукаваны. Але насельніцтвам, якое належным чынам інфармавана, было б значна цяжэй кіраваць. Не апошняю ролю ў дэзінфармацыі людзей Беларусі іграюць журналісты, што працуюць у афіцыйных сродках масавай інфармацыі. Якая мараль у журналістаў БТ, якія праз пару дзён пасля арышту 26 жніўня топ-мэнэджэра “Уралкалія” госп. Баўмгертнера, абвінавацілі апазіцыю ў тым, што тая патрабуе вызваленьня гэтага чалавека, кажучы, што маўляў вось так “пятая калона” клапоціцца аб дабрабыце краіны і беларускіх шахцёраў. Ніякай спасылкі на прозвішчы, даты, арганізацыі, хто, калі, і дзе гэта сказаў – поўная непавага да саміх сябе, да прафэсійнай падачы інфармацыі ды яшчэ ставячы кляймо “пятай калоны” на людзей, якія туды ніяк не адносяцца. У гэтыя ж дні ў «Советской Белоруссии» можна было знайсці цэлую старонку трафарэтных савецкіх абвінавачваньняў у адрас кіраўніцтва

«Уралкалія» з боку працоўных; магчыма яно і заслугоўвала гэтага, але чамусьці выглядала, што тыя абвінавачваньні напісаны ў адным стылі, як бы адной рукой. У той жа газеце амаль кожны дзень публікуюцца анты-амерыканскія, анты-заходнія матэрыялы ў стылі халоднай вайны, быццам сьвет і не мяняўся апошнія 40-50 гадоў і галоўны вораг яшчэ пагражае менавіта адтуль.

Як было ўжо адзначана, назвы вёсак і гарадоў і вуліц у многіх населеных пунктах даюцца па-беларуску, што вельмі радуе. Аднак, выключэньнем быў горад Полацк. Там бачыў толькі адну вуліцу з назвай па-беларуску – гэта вуліца Еўфрасіны Полацкай, якая ідзе ад цэнтру горада да аднайменнага манастыра. Відаць крохі сумленьня ў Полацкага кіраўніцтва засталася, інакш было б падпісана па руску, як і паўсюдна на шылдах іншых вуліц. Гэты прыклад не адзіны; беларусафобія можа праяўляцца ў розных формах і растлумачыць прычыны яе ўзнікненьня часам вельмі складана. Для прэм'еры балета «Вітаўт» праграма сьпектакля была надрукавана на дзьвюх мовах, рускай і англіійскай. Здавалася б тэматыка сьпектакля вельмі ж ужо беларуская ды і ўсе замежныя гледачы змаглі б прачытаць праграму па англіійску, дык не, знайшліся беларусафобы і ў Нацыянальным тэатры оперы і балета, відаць “засароміліся” таго, што інфармацыя пра балет, які магчыма стане міравым шэдэўрам, будзе дадзена на беларускай мове. Абсурдным выглядаюць і рэпетыцыі ў беларускіх тэатрах на рускай мове, тады як самі сьпектаклі ідуць на роднай мове (Радые “Свабода”, 29 мая 2013 г.).

Заклучэньне

Беларусь выглядае сучаснай еўрапейскай краінай. У ёй прыгожыя людзі, вёскі і гарады, цудоўная прырода. За апошнія 15 год краіна стала значна прыгажэйшай і багацейшай. Відавочна, што дасягнутыя посьпехі з'яўляюцца як вынікам звычайнага эвалюцыйнага развіцьця грамадства, так і вынікам тых высілкаў, якія рабіліся ўрадам. Не прызнаваць апошняе, гэта значыць пачынаць спрэчку аб тым, што было б, калі б развіцьцё краіны ішло па іншаму шляху.

Многа сродкаў дзяржава ўклала для падтрымкі сяла, што прывяло да паляпшэньня умоў жыцьця сялян і да значнага павышэньня вытворчасці сельгаспрадукцыі. Уклад жыцьця караных сялян зьмяніўся нязначна, аднак трэба адзначыць, што ў вёсцы з'явілася новая катэгорыя «наёмных» працаўнікоў, і што для правядзеньня сезонных работ у адміністрацыйным парадку мабілізуюцца неабходныя спецыялісты з горада. Доля прыватнага бізнэсу ў эканоміцы Беларусі невялікая, не больш 3% на вёсцы і каля 20% у горадзе. Верагодна, што цяжкасьці, зьвязаныя са зьменамі ў структуры эканомікі, яшчэ наперадзе. Шмат зроблена ў аднаўленьні і будаўніцтве турыстычных аб'ектаў, уключаючы музеі і даўнейшыя закінутыя палацы.

Зьнешнія “чыстата і парадак” кантрастуюць з хранічнымі, пакуль невырашанымі праблемамі. У дзяржаве поўная беларускамоўная катастрофа – адсутнічае сапраўднае, раўнапраўнае ўжываньне Мовы, што сталася вынікам амаральнай бяздзейнасьці ўладаў. З другога боку, моўная праблема заўважна цяпер нават у вёсках, дзе дзеці размаўляюць на «рускай трасянцы», што азначае згоду бацькоў на такую ненатуральную моўную трансфармацыю. Часткова, у павольнае выміраньне Мовы ўносяць свой уклад беларусафобы. Нягледзячы на адсутнасьць афіцыйнай забароны на ўжываньне беларускай мовы праявы дзейнасьці беларусафобаў можна назіраць вельмі часта (гл. прыклады вышэй: назвы вуліц у Полацку, праграма балета “Вітаўт”, аб’явы і назвы станцый на чыгунцы, і інш.).

Цяжка сказаць, што ў беларускай дзяржаве існуе маральнае адзінства. У краіне людзі пакутуюць за свае палітычныя погляды. Пераважная большасьць беларускага насельніцтва, бадай за выключэньнем моладзі, не цікавіцца будучыняй сваёй краіны і сваіх дзяцей, а жывуць сёняшнім днём, які, верагодна, іх задавальняе. Магчыма памяркоўным беларусам дадаецца і абьякавасьць, што вынікае з ваганьняў кіраўніцтва паміж усходам і захадам. Гэтаму ж спрыяе дзяржаўная прапагандысцкая машына, выкарыстоўваючая старыя падыходы часоў халоднай вайны. Магчыма, што сёняшняму настрою ў грамадстве адпавядала б будаўніцтва нейтральнай дзяржавы, што між іншым прапісана ў Артыкуле 18 Канстытуцыі: «Рэспубліка Беларусь ставіць за мэту зрабіць сваю тэрыторыю без’ядзернай зонай, а дзяржаву нейтральнай». Аднак іншыя маральныя прынцыпы выкарыстоўваюцца пры вызначэньні напрамку развіцьця дзяржавы (будаўніцтва “ліній Сталіна”, анты-заходняя прапаганда), што ў значнай меры аддаляе магчымасьць далучэньня Беларусі да сям’і еўрапейскіх народаў, дзе дзейнічаюць іншыя маральныя каштоўнасьці.

Summary

BELARUS. 2013. DATE WITH HOMELAND

Piotra Murzionak

Belarus looks like a modern European country. Belarus has beautiful people, villages and cities, gorgeous nature. Over the past 15 years, the country has become much more beautiful and more prosperous. Obviously, the achievements it has are the result of normal evolution of society and the result of the efforts undertaken by the government as well. Not to recognize the latter means to start a dispute about what would happen if the development of the country was going the other way.

The state has invested a lot of money to support the village, which in turn led to a significant increase in quality of life of peasants and in growing of agricultural production. Contribution to the life style of peasants has changed slightly, but it should be noted that in the village there is a new category of 'salaried' workers, and that for seasonal work the necessary professionals from the city are mobilized through administrative resource. The share of the private sector in the economy of Belarus is small, no more than 3% in the village and around 20% in the city. It is likely that the difficulties associated with changes in the structure of economy is yet to come. Much has been made in the restoration and construction of tourist facilities, including museums and ancient abandoned palaces.

External 'cleanness and order' are in contrast to chronic, unresolved problems in the society. There is a full Belarusian language disaster in the state – the real, equal use of native language is absent because of the immoral government inactivity. On the other hand, the language issue is now noticeable even in the villages, where children speak 'Russian trasyanka', which evidences a parental consent to such unnatural linguistic transformation. In part, belarusophobs contribute to the slow extinction of Belarusian language. Despite the absence of an official ban on the use of the Belarusian language the manifestations of belarusophob' activities can be observed very often (see examples above for street names in Polotsk, program of the ballet 'Vytautas', advertising and railway station names, etc.) .

It is difficult to say that there is a moral unity in the Belarusian state. In the country, people are suffering for their political views. The vast majority of the Belarusian population, perhaps with the exception of youth, is not interested in the future of their country and their children, and live for today what probably suits them. Perhaps, an additional negative impact on tolerant Belarusians gives indifference which follows from the government vibrations between east and west. The state propaganda machine, using the old approaches of the Cold War, also contributes to that. It is possible that today's public sentiment would be consistent with the construction of a neutral state, which in fact spelled out in Article 18 of the Constitution: 'The Republic of Belarus has a purpose to make its territory of a nuclear-free zone and the neutral state'. However, the other moral principles are used in determining the direction of development of the state (the construction of 'Stalin Lines', an anti-Western propaganda) which greatly postpones the opportunity for Belarus to join the family of European nations where there are different moral values.